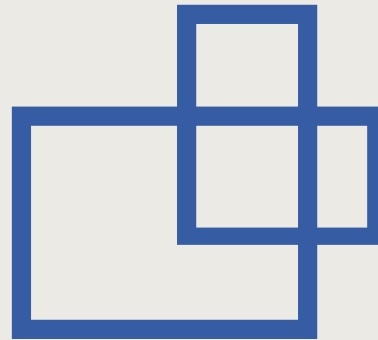

**DIDELI
MAŽI
EKRANAI**

Projekta
vykdo:

Projekto
partneris:

MEDIJŲ RAŠTINGUMAS: GALUTINIS TIKSLAS AR BESITĘSIANTI KELIONĖ?

Kalbėdama apie raštingumą, UNESCO teigia: „Raštinga visuomenė – tai dinamiška visuomenė, diskutuojanti ir besikeičianti idėjomis. Neraštingumas, priešingai, yra kliūtis kurti geresnę gyvenimo kokybę ir netgi gali paskatinti atskirtį bei smurtą.“¹ Kadangi esame tarpusavyje susijusių asmenų bendruomenė, neišvengiamai didžiąją mūsų veiklų dalį sudaro tarpusavio bendravimas, keitimasis požiūriais, mintimis ir jausmais. Ko gero, daugelis sutiks, kad žmonijos komunikacija niekuomet neapsiribojo sakytine ar rašytine kalba – įvairūs nežodiniai garsai, veido išraiškos, lytėjimas, gestai visad buvo neatsiejama bendravimo dalis.

Besivystančios technologijos atvėrė dar didesnes įvairialypio bendravimo (multi-modalinės komunikacijos) galimybes: istorijas vieni kitiems pasakojame ne tik iš lūpų į lūpas, bet ir knygoje, filmuose, virtualios realybės kino kūriniuose bei kitur, reklamas matome ne tik gatvėse ar laikraščiuose, bet ir televizorių ekranuose, internete, žaidimus žaidžiame kartu, tačiau sėdėdami prie skirtingų kompiuterių, nuotraukomis, vaizdo ir garso įrašais keičiamės socialiniuose tinkluose, televizijos laidas galime stebėti internetu ir t. t. Natūralu, kad, didėjant bendravimo būdų įvairovei, raštingumo samprata irgi plečiasi, taip pat vis dažniau pradedamos vartoti medijų raštingumo ir medijų edukacijos sąvokos. Vienas iš pirmųjų tarptautinių dokumentų, kuriame paminėtas medijų edukacijos terminas, – 1982 m. UNESCO Griunvaldo deklaracija dėl medijų edukacijos.² 2008 m. rezoliuciją dėl medijų edukacijos skaitmeniniame pasaulyje paskelbė Europos parlamentas³, o 2017 m. „Penkis medijų ir informacinio raštingumo dėsnius“ apibrėžė UNESCO.⁴ Nuo 2011 m. ES veikia Europos Komisijos medijų raštingumo ekspertų grupė, kurios vienas iš tikslų yra „atrasti, skelbti, dokumentuoti ir plėsti gerąsias medijų raštingumo praktikas“⁵.

Svarbu pabrėžti, kad nė viename iš paminėtų dokumentų nesiekama įtvirtinti vienintelio ir nekintančio medijų raštingumo apibrėžimo. EK medijų raštingumo ekspertų grupė netgi teigia: „medijų raštingumas“ skirtingoms valstybėms reiškia skirtingus dalykus ir suinteresuotas šalis. Be to, ši sąvoka yra dinamiška ir kintanti drauge su technologijomis bei visuomene“. Todėl, kalbant apie medijų raštingumą, yra svarbu atsižvelgti į skirtingus įvairiuose dokumentuose ir teoretikų bei praktikų darbuose ir pasisakymuose siūlomus apibrėžimus, pastebėti jų dialogą, dermę ar prieštaravimus, atsparumą laiko tėkmei. Šioje metodinėje medžiagoje, remdamiesi vienu iš labiausiai pripažintų Europos medijų raštingumo ekspertų Roberto Fergusono,

Davido Buckinghamo, Cary Bazalgette ir kitų idėjomis, medijų raštingumo sampratą suvokiame kaip asmens gebėjimą būti ir veikti pasaulyje, samprotaujant apie kitų asmenų sukurtus įvairių medijų tekstus (rašytinius, garso, judančių ir nejudančių vaizdų), kuriant ir dalinantis savaisiais. Tokiam asmeniui gebėjimas naudotis technologijomis (skaitmeninis ar technologinis raštingumas) tėra tik priemonė, padedanti kurti, skleisti, dalintis, gauti ir suvokti kitų žinutes bei kūrinius, bet ne galutinis tikslas. Tačiau medijų raštingumo taip pat neturėtume vertinti kaip baigtinio rezultato, nes tai procesas – nesibaigianti kelionė po savo ir kitų pasaulius. R. Fergusonas teigia dar griežčiau: „raštingumas turėtų būti šalutinis ugdymo proceso produktas, bet ne pagrindinis tikslas“⁶. Todėl turėtume ne siekti užpildyti mokinių medijų raštingumo spragas, o tiesiog kartu su jais tyrinėti mus supančią aplinką – ekranuose ir už jų. Remiantis tokia samprata, medijų raštingumą yra netgi sudėtinga suvokti tik kaip dar vieną bendrąją kompetenciją, kadangi jis yra neatsiejama komunikavimo, kultūrinio sąmoningumo, kūrybiškumo, socialinės pilietinės ir kt. bendrųjų kompetencijų dalis.

Atsižvelgiant į šiuolaikinį kontekstą, mokykla neturėtų būti vakuuminė terpė, apribota saugumo ir drausmingo elgesio instrukcijomis. Turime išdrįsti atverti jos duris kasdieniniam vaikų ir jaunimo pasauliui, kuriame itin svarbų vaidmenį atlieka audiovizualinės, judančių vaizdų medijos – tik taip kursime erdvę mokyklos ir laisvalaikio aplinkos, aukštosios ir populiariosios kultūros, skirtingų kartų ir, žinoma, mokytojo ir mokinio dialogui. Juk žinodami, iš ko renkasi mokiniai, galėsime kartu su jais aptarti ir įvardyti pasirinkimo kriterijus; tik kartu su jais žiūrėdami tai, ką žiūri jie, galėsime jiems pasiūlyti pažiūrėti ir tai, ką vertiname mes; tik lydėdami juos kūrimo procese, visi kartu atrasime naujas saviraiškos ir bendravimo galimybes. Žinoma, tai iššūkis mokytojui. Tačiau verta sau vis priminti, kad medijų raštingumas – tai ne galutinis tikslas, o besitęsianti kelionė, kurioje mokytojas yra ne visažinis gidas, bet tyrinėtojas, mokiniai – jo tyrėjų komanda, svarbiausi įrankiai – ne atsakymai, bet klausimai, o reikšmingiausi atradimai – besiplečiančios pasaulio ribos bei galybės bendrauti ir suprasti kitą.

Šią kelionę pradedame pirmiausia atkreipdami dėmesį į judančius vaizdus, kurie yra neatsiejama daugumos iš mūsų, ypač jaunimo, kasdienybės dalis, tačiau ugdymo procesuose bene labiausiai apleista, nustumta į „laisvalaikio“, „nerimto užsiėmimo“ paraštes. Siekdami sumažinti šią spragą, telkiamės į kiną, televiziją, kompiuterinius žaidimus, reklamą ir socialinius tinklus, mezgame dialogą tarp skirtingų judančių vaizdų ir kitų medijų formų. Tai darome siekdami ugdyti XXI amžiaus gebėjimus, vadovaudamiesi požiūriu, jog raštin-

gas žmogus turi gebėti ne tik skaityti ir kurti rašytinius, bet taip pat ir garso, nejudančių bei judančių vaizdų tekstus. Todėl į ugdymo programas vertėtų integruoti įvairių medijų tekstus, jų analizės bei kūrimo užduotis.

PROJEKTAS „DIDELI MAŽI EKRAŅAI“

Projektą „Dideli maži ekranai. Medijų raštingumas Lietuvos mokyklose“ vykdo Britų taryba ir VŠĮ „Meno avilys“ kartu su Ugdymo plėtotės centru. Jis yra Britų tarybos kultūrinių ryšių programos, vykdomos visose trijose Baltijos šalyse, dalis.

Projektu siekiama ugdyti Lietuvos mokytojų ir vyresniųjų klasių mokinių medijų raštingumą. Ypatingas dėmesys kreipiamas į audiovizualines medijas ir mokiniams patrauklius medijų produktus (TV laidas, filmus, reklamas, kompiuterinius žaidimus, socialinius tinklus).

Projekto tikslai:

- Projekte dalyvaujantiems mokytojams ir mokiniams suteikti žinių apie medijas ir ugdyti jų medijų raštingumo gebėjimus;
- Ugdyti projekto dalyvių kritinį mąstymą, komunikacinius gebėjimus ir kūrybiškumą;
- Priartinti mokymosi procesą prie kasdienės mokinių aplinkos bei pomėgių ir, atvirkščiai, išnaudoti mokinių susidomėjimą vizualiąja kultūra, sužadinant jų motyvaciją mokytis.

METODINĖ MEDŽIAGA

Struktūra

Projekto „Dideli maži ekranai“ metu parengtą metodinę medžiagą rekomenduojame medijų raštingumu besidominantiems formaliojo ir neformaliojo vaikų ir jaunimo ugdymo atstovams, socialiniams pedagogams, psychologams, bibliotekininkams ir kitiems. Metodinę medžiagą sudaro penkios dalys, skirtos penkioms medijų formoms ir sritims: kinui, reklamai, socialiniams tinklams, televizijai ir kompiuteriniams žaidimams. Kiekvienoje dalyje pateikiamas su konkrečia medijų sritimi trumpai supažindinantis įvadas ir dviejų atvejų analizė. (Pavyzdžiui, televizijai skirtą metodinę medžiagą sudaro įvadas, TV žinių ir TV serialo „Keisti dalykai“ analizės atvejai.) Kiekvieną atvejį lydi pamokos planas, kuriame pateikiamos mokiniams skirtos analizės ir kūrimo užduotys (atliekamos klasėje arba namuose). Nuorodas ir patarimus, kur ir kaip pasižiūrėti metodinėje medžiagoje analizuojamus kūrinius (atvejus), rasite atvejo analizės pradžioje. Kiekvienai medijų sričiai būdingi terminai yra paryškinti ir paaiškinami metodinės medžiagos žodynėlyje.

Kaip ja naudotis?

Pasirinkus Jus dominančią medijų sritį, siūlome perskaityti su ja supažindinantį įvadą ir vieno ar dviejų atvejų analizę, taip pat peržiūrėti juose analizuojamus kūrinius. Įvadu ir atvejo analize siekiama pagilinti mokytojo žinias apie konkrečią medijų sritį ir kūrinius (atvejus), suteikti naujų idėjų jų interpretacijai ar tiesiog priminti specifines sąvokas ir pan. Atkreipiame dėmesį, kad išdėstyti visos šiose dalyse perskaitytos informacijos mokiniams nėra būtina. Atsižvelgiant į jų amžių, gebėjimą sutelkti dėmesį, pomėgius ir poreikius, siūlome mokiniams pateikti glaustą jos santrauką. Vienam atvejui rekomenduojame skirti vieną dvi pamokas. Ruošdamiesi pamokai, galite remtis kiekvieno atvejo pabaigoje pateikiamu pamokos planu, tačiau nuosekliai jo laikytis nėra būtina. Įvertinę savo klasės ypatumus, galite keisti užduočių seką, jas adaptuoti, įtraukti naujų, sukeisti klasės ir namų užduotis vietomis ir t. t. Rekomenduojame derinti analizės ir kūrimo užduotis, užtikrinant nuolatinę kūrimo ir refleksijos procesų sąveiką.

NB Medijų raštingumo pamokas rekomenduojame pradėti metodinėje medžiagoje pateikiamomis kino pamokomis. Jų metu susipažinsite su kino kalbos terminais, kurie taip pat bus itin naudingi pamokose apie kitas medijų sritis.

Linkime įdomių ir įkvepiančių pamokų. Tegul dideli ekranai tampa asmeniški, o maži – atveria plačias minčių ir jausmų erdves.

Projekto „Dideli maži ekranai“ komanda

-
1. <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/education-building-blocks/literacy/>
  2. http://www.unesco.org/education/pdf/MEDIA_E.PDF
  3. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+COMPARL+PE-409.761+01+DOC+PDF+V0//EN&language=EN>
  4. <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/media-development/media-literacy/five-laws-of-mil/>
  5. <http://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetail&groupID=2541>
  6. Gutiérrez Martín, Alfonso; Hottmann, Armin. Democracy, Multimedia Literacy and Classroom Practice. Mondial Verlag, 2002, p.11.

KINAS

Metodinę medžiagą parengė
Mantė Valiūnaitė

Projektą
vykdo:

KINO RAIDA

Kinas – vienas iš jauniausių menų, tačiau jo ištakos siekia šimtmečius. Nors tiesioginis kino pirmtakas yra fotografija ir mokslinė serijinių vaizdų gamyba, tačiau įvairios optinės pramogos – *laeterna magica*, fantasmagorijos, dioramos, optiniai žaislai – taip pat nulėmė šios medijos bruožus.

Pirmasis kino seansas įvyko 1895 m. Paryžiuje, kai broliai Louisas ir Auguste'as Lumièrai pirmą kartą viešai pademonstravo, kaip veikia jų išrastas kinematografas, kuris tuo metu atliko ir kameros, ir projektoriaus funkcijas. Pirmieji filmai truko iki minutės – tai buvo vieno kadro trumpi filmukai, vaizduojantys darbininkus po darbo, pačių Lumièrų šeimos akimirkas ar surežisuotus komiškus vaizdelius. Greitai kinas tapo viena populiariausių ir pigiausių pramogų tiek Europoje, tiek ir JAV.

Kino raidą į priekį vedė ir technologiniai išradimai, ir meniniai autorių užmojai. Pradedama suprasti, kaip kinas gali fiksuoti tikrovę, supažindinti žiūrovus su kitomis kultūromis, kitokiais žmonėmis, fiksuoti svarbius istorinius įvykius, taip pat kaip kinu galima perteikti įsivaizduojamas istorijas, kaip įtaigiai ekrane sukurti savitą pasaulį. Greitai buvo imtasi ir manipuliacinių įrankių – filmuose pradėta reprezentuoti atitinkamas vertybes, perteikti ideologijas, stereotipus.

KINO RŪŠYS IR FUNKCIJOS

Nuo pat kino atsiradimo pradžios buvo svarstoma šios medijos esmė – ar tai yra mokslinis technologinis išradimas, pramoga ar menas? Šie klausimai nuolat vėl iškeliami, bet kinas kaip viena populiariausių ir paveikiausių medijų savyje talpina ir estetines, ir pramogines, ir socialines bei technologines apibrėžtis. Holivudo produkcija dažniausiai siejama su technologine pažanga ir pramogine funkcija, o štai Europos kinas – su menine verte. Tačiau visose šalyse, neišskiriant ir Azijos, Lotynų Amerikos ar Afrikos bei Australijos, kino kultūroje egzistuoja ir pramoginis, ir meninis kinas. Dažnai paskiruose filmuose susipina visos funkcijos.

Kinas gali būti kelių rūšių: vaidybinis, dokumentinis, eksperimentinis ir animacinis. Kiekviena rūšis turi žanrus. Nors žanrinis kinas paprastai siejamas su holivudiniu kinu, apibendrinant galima teigti, kad jis dažniausiai yra komerciškai sėkmingo kino bruožas. Šiuolaikiniam kinui ypač būdingi įvairių žanrų junginiai, pavyzdžiui: siaubo trileris, dramos ir komedijos junginys.

Dokumentinis kinas siekia perteikti tikrų žmonių istorijas ar papasakoti apie konkrečius tikrovėje egzistuojančius reiškinius. Šios rūšies kinas dažniausiai siejamas su informacine funkcija, tačiau lygiai taip pat kaip vaidybinis ar animacinis jis turi ir estetinius kriterijus. Dažnai dokumentinis kinas lyginamas su televizininiais reportažais, tačiau dokumentinio kino režisieriai gali būti tokie pat talentingi ir išmintingi kūrėjai kaip ir bet kurios kitos rūšies kūrėjai.

FILMO GAMYBOS ETAPAI

Per šimtmetį raidos kino gamyboje susiformavo trys pagrindiniai etapai: parengiamieji darbai (idėjos išgryninimas, scenarijaus rašymas, kadruočių parengimas, aktorių atranka), gamyba (filmavimas) ir postprodukcija (montažas, muzikos ir garso suvedimas, spalvų korekcija, specialieji efektai).

Filmo gamybos procese nuo pat pirmųjų iki paskutinių žingsnių dalyvauja du žmonės – režisierius ir prodiuseris. Režisierius atsakingas už idėją, kartu su scenarijaus autoriais – už jos išplėtojimą, su operatoriumi ir montažo režisieriumi jis nusprendžia, koks bus filmo stilius, o su aktorių atrankos režisiere (kastingas) ir kostiumų dailininke kuria veikėjų viziją. Režisierius yra tas žmogus, kuris sukuria viziją ir kartu su kitais kūrybinės grupės nariais dirba, kad ji būtų įgyvendinta. Prodiuseris

savo ruožtu nuo pat pradžių rūpinasi organizaciniais ir finansiniais filmo gamybos klausimais – užtikrina filmui reikalingą biudžetą, leidimus filmuoti, ieško partnerių ir geriausių specialistų, koordinuoja filmavimo procesus.

KINO KALBOS ELEMENTAI

Kinas gali būti suprantamas kaip tekstas. Nors kinas nėra žodinis (išskyrus dialogų ir užkadrinio balso naudojimą) tekstas, galima išskirti audiovizualinę kalbą – kinas mums kalba vaizdu ir garsu. Ir vaizdas, ir garsas nėra atsitiktiniai, kiekviena detalė yra apgalvota ir turi savo reikšmę bei funkciją. Kino kalba (vaizdai, garsai, jų deriniai) kuriama naudojant kūrybinės raiškos priemones, kurias vadiname kino kalbos elementais.

Pagrindiniai kino kalbos elementai: mizanscena, kameros planai ir rakursai, kameros judėjimas (šie trys elementai gali būti vadinami tiesiog vaizdu, nurodant į operatoriaus darbą, angl. *cinematography*), montažas, garsas.

Mažiausias filmo elementas yra **kadras**.

Mizansceną (iš pranc. k. *mise en scene* – tai, kas yra ant scenos) lengviausia suprasti kaip nuotrauką ir analizuojant jos kompoziciją. Prieš pradėdant filmuoti režisierius pagal scenarijų kuria kiekvieną kadra parinkdamas lokaciją, jos dekoracijas, aktorių pozicijas, jų judesius ir išraiškas (emocinė veikėjo būseną), taip pat kostiumus bei erdvės apšvietimą. Šiuos elementus režisieriui padeda sukonstruoti kiti kūrybinės grupės nariai: filmo dailininkas, kostiumų dailininkė, aktorių atrankos režisierė, operatorius ir apšvietėjai.

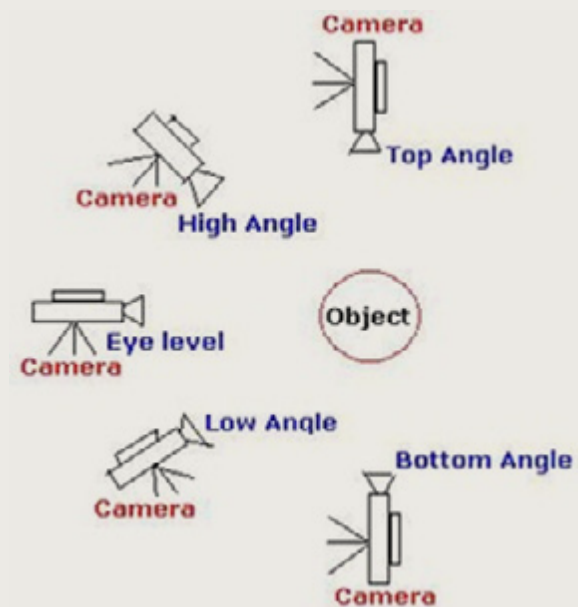
Kai parengiama mizanscena, režisierius ir operatorius nusprendžia, kas pateks į kadra ir kaip šis bus filmuojamas. Kameros pozicijos, atstumo ir kampo nustatymas vadinamas **kadravimu** (angl. *framing*). Viena filmo scena kartais gali būti filmuojama vienu ilgu kadru arba keliais skirtingais. Kiekvienam kadru yra parenkami kameros planai ir rakursai.

Planai – atstumas, kuriuo filmuojamas objektas ar subjektas; tai nulemia, kokio dydžio objektą ar subjektą matome ekrane. Pagrindiniai yra trys planai: **stambus** (angl. *close-up*), **vidutinis** (angl. *middle shot*) ir **bendras** (angl. *long shot* arba *wide shot*).

1. Stambus planas – žmogaus veidas arba viena detalė.
2. Vidutinis planas – žmogus nuo juosmens.
3. Bendras planas – žmogus visu ūgiu.

Kameros filmavimo **rakursai** (angl. *camera angles*) mums nusako, koku kampu filmuojamas objektas – dėl filmavimo kampo dažnai keičiasi objekto dydis: jei filmuojama iš apačios – objektas atrodo didelis ir galingas, jei iš viršaus – mažas ir silpnas. Tačiau skirtingi rakursai gali kurti ir daugiau prasmių. Išskiriami 5 pagrindiniai rakursai.

Montažas (angl. *editing*) – atskirų kadro jungimas į visumą: kadrai jungiami į scenas, o scenos – į bendrą filmo struktūrą. Tai labai svarbus kino kalbos įrankis, kuriantis filmo ritmą, tempą. Jei režisierius naudoja ilgesnės trukmės kadrus – filmas atrodys lėtesnis, jei daug trumpų kadro – filmas bus greitas ir pilnas veiksmo.

Nuoseklus montažas (*continuity*) buvo išplėtotas Holivude 1930–1947 m. ir plačiai taikomas komerciniuose filmuose. Tokio montažo esmė – likti nepastebimam, nesuardyti erdvės bei laiko tėkmės ir sukurti sąlygas žiūrovui užsimiršti, pasinerti į istoriją ir susitapatinti su veikėju.

Tačiau nuo Prancūzų naujosios bangos (kino judėjimas, gyvavęs 6–7-ajame deš.) į filmus ateina **trūkčiojančio montažo** (*jump cut*) praktika. Nenuoseklus, akiai pastebimas montažas vadinamas disjunktyviu ir siekia išlaikyti žiūrovo budrumą bei kritinę laikyseną. Šis metodas skatina žiūrovą nesitapatinti su pagrindiniais personažais ir ne tik sekti priežasties ir pasekmės logika grįstą pasakojimo eigą, bet aktyviai mąstyti apie ekrane matomas ir girdimas temas, įvykius, dialogus. Atkreipti dėmesį į pačią kino kalbą.

Kino kalbos elementai nulemia istorijos pasakojimo būdą, prasmę ir emocinį poveikį.

Kino kaip kalbos sampratos:

- kino kalba filme sukuria prasmę – pasakoja istoriją, kuria veikėjus;
- pasitelkia dialogus ir užkadrinį balsą, tačiau didžiausias dėmesys skiriamas kino aspektams – vaizdui (operatoriaus darbas), mizanscenai, montažui, garsui ir specialiesiems efektams, taip pat žanrui, naratyvui, reprezentacijai ir žvaigždžių (žymių aktorių) sistemai;
- kino kalba gali būti suprantama kaip ženklų sistema – žiūrovas skaitydamas ženklus sukuria prasmes;
- kino kalba nėra universali – ji priklauso nuo vietos ir jos konteksto, pavyzdžiui, Azijos kinui būdinga kalba skirsis nuo Holivude sukurtų filmų kino kalbos.